

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1 U saopštenju Medrese Gazi Isa-beg u Novom Pazaru od 4.11.2009. godine, koje je potpisao direktor Mustafa ef. Fetić, urednik novopazarskog radija Sto plus Ishak Slezović optužen je da je posredstvom tog radija i agencije Beta tendenciozno plasirao informaciju da je jedna učenica Medrese zaražena virusom novog gripa A H1N1. Slezović se u saopštenju optužuje da je u više navrata bio nosioc širenja neistina o Islamskoj zajednici i njenim ustanovama, te da je vest o gripu plasirao sa ciljem skrnavljenja ugleda Medrese Gazi Isa-beg u Novom Pazaru, izazivanja panike i pometnje kod učenika, njihovih roditelja i drugih pripadnika Islamske zajednice.

Naime, Radio Sto plus, čiji je Slezović urednik, 2. novembra preneo je izjavu upravnika bolnice u Novom Pazaru Alana Kurpejovića, da se za dva lica sa simptomima gripa u ovom gradu sumnja da su zaraženi virusom A N1H1, te da je materijal za analizu prosleđen Institutu Torlak koji će definitivno odgovoriti da li je novi grip prisutan i u Novom Pazaru. Kurpejović je izjavio i da jedna od dve osobe sa simptomima gripa pohađa Medresu u Novom Pazaru. Narednog dana Radio Sto plus preneo je i novu izjavu Alan Kurpejovića da su analize potvrdile da pacijenti nisu zaraženi virusom tipa A H1N1, da se osećaju bolje i da će tokom dana biti pušteni na kućno lečenje.

Novinska agencija Beta i Sto plus radio obratili su se ministarima vera i kulture, Bogoljubu Šijakoviću i Nebojši Bradiću sa zahtevom da reaguju povodom saopštenja novopazarske medrese.

Zakonom o javnom informisanju predviđeno je da se u javnim glasilima slobodno objavljuju informacije o pojavama o kojima javnost ima opravdani interes da zna, osim kada je drugačije određeno zakonom. U konkretnom slučaju, Radio Sto plus je u uslovima proglašene epidemije gripa verno preneo izjavu upravnika bolnice u Novom Pazaru. Zakonom o javnom informisanju, dalje, izričito je predviđeno da niko ne sme da ograničava slobodu javnog informisanja, ni jednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok informacija, kao ni da vrši bilo kakav pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Od početka epidemije mediji su prenosili informacije o čitavom

nizu obrazovnih ustanova u kojima je došlo do zaraze ili sumnje na zarazu virusom tipa A H1N1, ali je jedino u slučaju Radija Sto plus i Medrese Gazi Isa-beg u Novom Pazaru, došlo do toga da se informisanje zasnovano na informacijama iz zvaničnih izvora krajnje neprimereno karakteriše kao izazivanje panike i napad na versku zajednicu o čijoj je obrazovnoj ustanovi reč.

1.2 Ekipi Hrvatske radiotelevizije, predvođenoj urednikom emisije "Nedeljom u dva" Aleksandrom Stankovićem, koja je u Mokroj gori snimala intervju sa Emirom Kusturicom, režiser je 4.11.2009. godine, protestujući zbog postavljenih pitanja, naredio da napusti selo i da mu preda snimljeni materijal. Prema navodima Hrvatske televizije, vređanje i maltretiranje trajalo je oko 45 minuta, nakon čega je ekipa popustila, predala snimljeni materijal i napustila Mokru goru. Prema Stankovićevim rečima, pitanja koja su iznervirala reditelja odnosila su se na Slobodana Miloševića i Kusturičin odnos s njim. Objasnjavajući šta se dogodilo na Mokroj gori, Emir Kusturica izjavio je da je prekinuo razgovor sa ekipom Hrvatske televizije zbog zle namere novinara. Nekoliko dana kasnije, Emir Kusturica je Hrvatskoj radioteleviziji vratio snimljeni materijal. Kusturica je takođe tvrdio da nije oduzeo materijal, već da ga je ekipa Hrvatske televizije u žurbi zaboravila.

U skladu sa važećim propisima u Srbiji, Emir Kusturica, ali i svako treće lice koje bi se našlo u sličnoj situaciji, ima pravo ne samo da odbije snimanje, nego i da se protivi emitovanju, ali ne i pravo da oduzme snimljeni materijal. Konkretno, u skladu sa Zakonom o javnom informisanju video zapis lika i audio zapis glasa, osim u određenim zakonom predviđenim slučajevima, ne može se objaviti bez pristanka lica čiji lik odnosno glas takav zapis sadrži, ako se pri objavljivanju može zaključiti koje je to lice. Oduzimanje tuđe stvari, sa druge strane, je i krivično delo predviđeno Krivičnim zakonikom Republike Srbije.

1.3 Zbog nesporazuma oko plaćanja mesečnih naknada, od 14. novembra, žitelji Leskovca i okolnih mesta Jablaničkog okruga ostali su bez lokalnih medija u ponudi kablovskog sistema. Tako se posredstvom SBB - Srpske kablovske mreže, najvećeg operatora kablovske televizije u Srbiji, u Leskovcu i okolini više ne vide TV Leskovac, TV 4S, MT, TV Klisura, K-1 i TV Vlasotince. Na konferenciji za novinare saopšteno je da program ovih TV kuća neće moći da se prati preko kabla sve dok ne budu ispunjene kluzule iz ugovora koji je ponudio SBB. O tome su, pre isključenja sa mreže, vođeni dugi pregovori između vlasnika lokalnih TV kanala i SBB, ali obostrano prihvatljivo rešenje nije pronađeno. Kako se čulo na konferenciji za novinare, SBB je tražio da svaka TV stanica mesečno plaća po 500 evra, ali to TV kuće nisu prihvatile. SBB, sa druge strane objašnjava da trenutno u svojoj mreži ima mesta za

distribuciju samo tri lokalne TV kuće iz Leskovca i okoline. SBB, kako prenosi dnevni list Danas, drži oko 90% kablovskog tržišta u Leskovcu. Krajem meseca u kابلu se pojavio signal privatne TV K-1, a mediji su preneli da je ova stanica prihvatila predlog kablovskog operatora da mesečno plaća 300 evra za distribuciju signala.

Zakon o radiodifuziji predviđa izdavanje posebnih dozvola za kablovsko emitovanje programa, kao obavezno, osim za programe za koje je Republička radiodifuzna agencija izdala dozvolu za zemaljsko emitovanje na području za koje je dozvola za emitovanje izdata i pod uslovom da kablovski operator istovremeno besplatno emituje programe javnog servisa. Ova odredba trebalo je da stimuliše operatore da distribuiraju lokalne televizijske programe. Međutim, budući da Republička radiodifuzna agencija, više od 7 godina nakon usvajanja Zakona o radiodifuziji, još uvek nije počela da izdaje dozvole za kablovsko emitovanje, dovela je do toga da se u praksi domaćih operatora pod različitim uslovima distribuiraju domaći u odnosu na strane televizijske programe, a razlike postoje i u tretmanu različitih domaćih televizijskih programa. Konkretno, dok stranim proizvođačima televizijskog programa, kablovski operatori plaćaju pravo na distribuciju njihovih sadržaja, od domaćih proizvođača televizijskog programa očekuje se da plaćaju kablovskim distributerima kako bi uopšte bili u prilici da im se program nađe u kablovskoj ponudi. Ovo je posebno izraženo u odnosu na lokalne i regionalne emitere. RATELOvim Pravilnikom o uslovima za pružanje usluge distribucije radijskih i televizijskih programa i sadržaju odobrenja ("Službeni glasnik RS", br. 26/2009), predviđeno je da su kablovski operatori dužni da, u skladu sa tehničkim mogućnostima, obezbede da, na području na kome pružaju ili nameravaju da pružaju uslugu, njihove usluge budu dostupne svim zainteresovanim pretplatnicima, bez diskriminacije. Pravilnik ne sadrži ni jednu odredbu koja bi izričito zabranjivala diskriminaciju proizvođača medijskih sadržaja koji se kablovskim sistemima distribuiraju. Ovakva diskriminacija je, međutim, zabranjena Zakonom o zaštiti potrošača ("Službeni glasnik RS", br. 79/2005), koji se u konkretnom slučaju odnosi i na proizvođače medijskih sadržaja, budući da uslugu distribucije sadržaja koriste za sopstvene potrebe. Ovaj zakon, naime, predviđa da je zabranjeno vršiti diskriminaciju potrošača u pogledu uslova pružanja usluge, odnosno da takva diskriminacija predstavlja privredni prestup za koji su propisane kazne u rasponu od 300.000 do 3.000.000 dinara. Takođe, sporazumi kojima se primenjuju nejednaki uslovi poslovanja na iste poslove u odnosu na različite učesnike na tržištu, čime se učesnici na tržištu dovode u nepovoljniji položaj u odnosu na konkurente, što se očigledno radi u odnosu na domaće proizvođače medijskih sadržaja, jesu restriktivni sporazumi zabranjeni Zakonom o zaštiti konkurencije. Zaključivanje restriktivnih sporazuma kažnjivo je merom zaštite konkurencije koju izriče Komisija za zaštitu konkurencije, a koja može iznositi čak do 10% ukupnog godišnjeg prihoda. Na kraju, Zakonom o javnom informisanju propisano je da lice

koje se bavi distribucijom javnih glasila ne sme da odbije da distribuira nečije javno glasilo bez opravdanog komercijalnog razloga, kao ni da za distribuciju javnog glasila postavlja uslove koji su suprotni tržišnim principima. U konkretnom slučaju, opravdanog komercijalnog razloga kablovskih operatora, kao lica koje se bavi distribucijom radio i televizijskih programa, za odbijanje distribucije najverovatnije nema, budući da se strani televizijski programi, po informacijama kojima autori ovog izveštaja raspolažu, emituju bez naknade koju bi njihovi proizvođači plaćali. Postupanje suprotno navedenoj zabrani predstavlja privredni prestup za koji je propisana kazna u rasponu od 100.000 do 1.000.000 dinara. Poslednjim izmenama Zakona o javnom informisanju, u jedinoj izmeni koja nije kritikovana, odnosno čija ustavnost nije osporena, predviđeno je i da osnivač javnog glasila čija je distribucija obustavljena u celosti ili u značajnom delu bez opravdanog komercijalnog razloga, odnosno kao rezultat postavljanja uslova koji su suprotni tržišnim principima, ima pravo da pred nadležnim sudom zahteva naknadu štete koju je usled toga pretrpeo. Međutim, formulacija člana 16 kojim je predviđen najmanji iznos naknade štete, takva je da je pitanje kako bi nadležni sud u praksi postupio u slučaju da tužbu podnese elektronski medij. Zakon, naime najmanji iznos naknade vezuje za vrednost prodatog oglasnog prostora za sve brojeve javnog glasila koji nisu distribuirani povredom zabrane, iz čega se vidi da je zakonodavac u vidu imao prevashodno štampane medije, a da je sudovima ostavljeno da istumače šta će smatrati "brojevima javnog glasila" u slučaju TV stanica.

1.4 Navijači fudbalskog kluba Partizan iz Beograda, tokom prvenstvene utakmice sa Smederevom održane 21. novembra, skandirali su sa tribina pretnje i uvrede na račun Brankice Stanković, urednice istraživačkog programa „Insajder“ Televizije B92, kao odgovor na najavu ove televizije da će od 3. decembra otpočeti sa emitovanjem novog serijala „Insajdera“, koji će se, između ostalog baviti i vođama ekstremnih navijačkih grupa čiju je zabranu prethodno zatražio Republički javni tužilac. Navijači Partizana, konkretno jedan broj pripadnika navijačke grupe „Alkatraz“, osumnjičeni su za ubistvo francuskog državljanina Brisa Tatona, koji je napadnut u centru Beograda 17. septembra, pre početka fudbalske utakmice Partizan – Tuluz, a preminuo od posledica zadobijenih povreda 12 dana kasnije.

Zakonom o javnom informisanju izričito je predviđeno da niko ne sme da ograničava slobodu javnog informisanja, kao ni da vrši bilo kakav pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Takođe, poslednjim izmenama Krivičnog zakonika, jedna kategorija poslova dobila je zakonski tretman posla od javnog značaja. Poslovima od javnog značaja smatra se obavljanje profesije ili dužnosti koja ima povećani rizik za bezbednost lica koje ga obavlja, između ostalog i poslovi od značaja, između ostalog i za javno informisanje. Posledično tome, pretnja odnosno ugrožavanje sigurnosti lica koje

obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja, i to pretnja odnosno ugrožavanje sigurnosti koje je u vezi sa poslovima koje takvo lice obavlja, goni se po službenoj dužnosti i kažnjava zatvorom od jedne do osam godina. Do ovakvih izmena koje su stupile na snagu u septembru ove godine, za pretnju učinjenu novinaru, po pravilu se nije gonilo po službenoj dužnosti, a zaprećena kazna bila je kazna zatvora do godinu dana, odnosno samo izuzetno od tri meseca do tri godine, ukoliko je pretnja bila učinjena prema više lica ili ako je izazvala uznemirenost građana ili druge teške posledice. Ovom konkretnom izmenom novinari su nesporno bolje zaštićeni nego što je to ranije bio slučaj. Ostaje, međutim, da se vidi kako će se izmennjeni Krivični zakonik primenjivati u praksi.

2. Sudski postupci

2.1 Istražni sudija Okružnog suda ukinuo je 9. novembra pritvor novinaru Slavoljubu Kačareviću. "Posle saslušavanja sva tri pozvana svedoka istražni sudija je, uz pristanak tužilaštva, Kačareviću ukinuo pritvor," rekla je portparol ovog suda Ivana Ramić. Podsećajući da je Kačareviću pritvor određen zbog mogućeg uticaja na svedoke, ona je naglasila da „više ne postoji zakonski osnov za Kačarevićevo zadržavanje“. Peticiju Udruženja novinara Srbije za puštanje Kačarevića i odbranu sa slobode prethodno su potpisala 542 novinara i glavna i odgovorna urednika iz gotovo svih medija u zemlji. Kačarević je uhapšen 28. oktobra, a narednog dana mu je određen pritvor do 30 dana zbog sumnje da je zloupotrebio službeni položaj. Kačarević, bivši glavni urednik lista „Glas javnosti“ i član Izvršnog odbora Udruženja novinara Srbije (UNS), tereti se da je, zajedno sa Radisavom Rodićem, pokretačem listova „Kurir“ i „Glas javnosti“, počinio krivično delo zloupotrebe službenog položaja. Zahtev za sprovođenje istrage protiv Kačarevića, u svojstvu direktora preduzeća „Manami“, čiji je vlasnik i predsednik Upravnog odbora bio Rodić, podnet je zbog sumnje da su štamparsku mašinu kupljenu kreditom Komercijalne banke preneli na NIP „Glas“, čime je preduzeće „Manami“ ostavljeno bez imovine, a Komercijalna banka onemogućena da naplati kredit. Radisav Rodić i dalje je u pritvoru.

2.2 Pančevačka policija podnela je 19. novembra krivičnu prijavu protiv dva lica zaposlena u privatnoj novinskoj kući „Pančevački pres centar“, zbog sumnje da su počinili krivična dela zloupotrebe službenog položaja, falsifikovanja službene isprave i poreske utaje. Opštinski javni tužilac Branislava Vučković je rekla da, zbog obaveza poštovanja pretpostavke nevinosti, ne može da navede detaljnije podatke o tome. Novinari „Pančevačkog presa“, koji su se pre dve godine odvojili od lista „Pančevac“, žalili su se da su poslednjih meseci bili na meti

inspektora Odseka za privredni kriminal u Policijskoj upravi Pančeva, koji su ih saslušavali u redakciji, kao i njihove poslovne partnere, uz kontrolu knjigovodstva i poslovanja.

I u slučaju Kačarevića i Rodića, kao i u slučaju zaposlenih u „Pančevačkom pres centru“, po navodima nadležnih postupci se vode zbog sumnje na dela zloupotrebe službenog položaja, odnosno u slučaju „Pančevačkog pres centra“ i sumnje na dela falsifikovanja službene isprave i poreske utaje, odnosno ne neposredno u vezi sa izveštavanjem listova koje su osnovali ili uređivali. Činjenica da se u poslednje vreme vodi više postupaka protiv odgovornih u privrednim društvima koja su osnivači javnih glasila, često dovodi i do suprotstavljanja, s jedne strane, interesa efikasnog vođenja krivičnih istraga, a sa druge, potrebe da se zaštiti pravo na slobodu izražavanja, odnosno da se ne ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja.

2.3 Zdravstveni centar iz Valjeva podneo je krivičnu prijavu protiv Slađane Stevanović dopisnice dnevnog lista Press iz tog grada, objavio je dnevni list Danas 10. novembra. Krivičnom prijavom Stevanovićevoj se stavlja na teret izazivanje panike tekstem objavljenim početkom oktobra o smrti petogodišnje Teodore Jovanović, koji je u redakciji naslovljen sa „Drama u Valjevu: doktori ubili malu Teodoru“. Devojčica je preminula 1. oktobra ujutru, a protiv pedijatra Vladimira R. (35), koji je dežurao na Dečijem odeljenju, pred Opštinskim sudom je pokrenut krivični postupak zbog nesavesnog lečenja. Direktor valjevskog Zdravstvenog centra Ilija Tripković, još početkom oktobra najavio je pokretanje postupka zbog izazivanja „panike u javnosti, nepoverenja u lekare i blaćenja lekarske profesije“, a sličan stav tih dana izneo je i ministar zdravlja Srbije Tomica Milosavljević. Prema rečima Stevanovićeve, doktor Tripković je u kontaktima sa njom tada tvrdio da „nema primedbi na tekst“, ali da mora da reaguje zbog naslova sa prve strane Pressa, bez obzira na to što je znao da je naslov redakcijski. Uredništvo Pressa saopštilo je da stoji iza svega što je objavljeno u vezi sa „slučajem Teodora“, te pozvalo Tripkovića da postupke pokrene protiv glavnog urednika i uređivačkog kolegijuma.

Izazivanje panike iznošenjem ili pronošanjem lažnih vesti ili tvrdnji učinjeno putem sredstava javnog informisanja kažnjivo je zatvorom od šest meseci do pet godina. U praksi, posebno tabloida, često se događa da se, inače nesporni tekstovi, opremaju senzacionalističkim naslovima, koji čak i ne odgovoraju sadržaju teksta. U konkretnom slučaju je izgleda nesporno da novinar Slađana Stevanović nije autor spornog naslova, te bi postupak eventualno mogao da se vodi protiv autora, ako se on otkrije, odnosno odgovornog urednika. Odredbama Krivičnog zakonika predviđeno je da se izvršiocem krivičnog dela

izvršenog objavljivanjem informacije u novinama, na radiju, televiziji ili drugom javnom glasilu smatra autor informacije, a da se izuzetno izvršiocem smatra odgovorni urednik, odnosno lice koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja informacije, ako je do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom autor ostao nepoznat, ako je informacija objavljena bez saglasnosti autora ili ako su u vreme objavljivanja informacije postojale stvarne ili pravne smetnje za gonjenje autora, koje i dalje traju.